

กัมมธารยะ บทนามทั้ง ๒ มีวิภัตติและวจนะเสมอกัน	
- วิเสสนบุพบท	บทหน้าเป็นคุณนาม บทหลังเป็นนามนาม มักมีคำแปลว่า “ผู้/ตัว/มี/อัน...” อยู่ระหว่างศัพท์ • มหนโตะ ปุริโส มหาปุริโส บุรุษใหญ่
- วิเสสนุตตรบท	บทหน้าเป็นนามนาม บทหลังเป็นคุณนาม มักมีคำแปลว่า “ผู้/ตัว/มี/อัน...” อยู่ระหว่างศัพท์ • สโตโต วิเสโส สโตตวิเสโส สัตว์วิเศษ
- วิเสสนโนภยบท	คุณนามทั้งสองบท ควบด้วย จ ศัพท์, ในวิเคราะห์แปลว่า “ด้วย”, ในบทสมาสแปลว่า “ทั้ง...ทั้ง...” • สิตตยจ สมภูตฺตยจ สิตตสมภูตฺตฺติ (ฐานิ) (ที่) ทั้งเย็นทั้งเกลี้ยง
- วิเสสนโนปมบท (อุปมาบุพบท) (อุปมานุตตรบท)	มีบทวิเสสนะเป็นอุปมา ประกอบด้วย อิว ศัพท์ มีคำแปลว่า “...เพียงดัง...” • กาโก อิว สุโร กากสุโร (นโร) (คน) กล้าเพียงดังกา • นโร สีโห อิว นรสีโห นระเพียงดังสีหะ
- สัมภาวนบุพบท	บทหน้าประกอบด้วย อิติ ศัพท์ มีคำแปลว่า “ว่า...” บทหลังเป็นนามนาม • สโตโต อิติ สยญา สโตตสยญา ความสำคัญว่าเป็นสัตว์
- อวธารณบุพบท	บทหน้าประกอบด้วย เอว ศัพท์ มีคำแปลว่า “คือ...” บทหลังเป็นนามนาม • พุทฺโธ เอว รตนํ พุทฺธรตนํ รตนะคือพระพุทธเจ้า
- นบุพบท	มี น ศัพท์เป็นบทหน้า มีคำแปลว่า “มิใช่..., ไม่ใช่...; เป็น...หาไม่ได้, ไม่เป็น...” บทหลังเป็นนามนาม • น มนุสฺสो อมนุสฺสो (อัย สโตโต) (สัตว์นี้) มิใช่มนุษย์ น อริโย อนริโย (อัย ชโน) (ชนนี้) มิใช่พระอริยะ
ทิกุ	
(สมาหาร)	บทหน้าเป็นปกติสังขยา (๑-๙๘) บทหลังเป็นนามนาม • ตโย โลกา ติโลกํ โลก ๓
(อสมาหาร)	• จตฺสฺโส ทิสฺสา จตฺททิสฺสา ทิศ ๔ ท.
ตัมปุริส	
(มัจฉะโลป)	บทหน้าเป็นนามนามลงวิภัตติตั้งแต่ทุติยา-สัตตมี มีคำแปลอายตนิบาต (ซึ่ง, ผู้, ...) • สุขํ ปโตโต สุขุขปโตโต (ปุริโส) (บุรุษ) ถึงแล้วซึ่งสุข • อสเสน (นียุตโต) รโถ อสสรโถ รถเทียมแล้วด้วยม้า
ทวันทวะ	
(สมาหาร)	นามนาม ๒ บทขึ้นไปควบด้วย จ ศัพท์, ในวิเคราะห์แปลว่า “ด้วย” ในบทสมาสแปลว่า “และ” • ปโตโต จ จีวรณจ ปตฺตจิวริํ บาตรและจีวร
(อสมาหาร)	• สาริปุโตโต จ โมคคฺคฺลลानโน จ สาริปุตฺตโมคคฺคฺลลानนา พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ท.
(บุพเพกเสส-อสมาหาร)	• สาริปุโตโต จ โมคคฺคฺลลानโน จ สาริปุตฺตา พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ท.
อภัยยิกาวะ	
(อุปลักปุพพะกะ)	ในบทสมาส บทหน้าเป็นอุปลัก/นิบาต แลบทหน้าก่อน บทหลังเป็นนามนาม • นครสส สมิปี อุปนคฺริํ ที่ใกล้แห่งเมือง
(นิปาตปุพพะกะ)	• นครสส อนโต อนโตนคฺริํ ภายในแห่งเมือง
พหุพพิท	
(ตุลยาธิกรณ)	มีคำแปลว่า “มี” ขึ้นต้นสมาส (ยกเว้น สหบุพบท พหุพ.) • กตํ ปุณฺณํ เยน, โส กตปุณฺณโย (ปุริโส) มีบุญอันทำแล้ว. เป็นคุณนามบทหนึ่ง นามนามบทหนึ่ง วิภัตติวจนะเสมอกัน
(ฉกฺฐี-ภินนาธิกรณ)	• อสิ หตฺเต ยสฺส, โส อสิหตฺโต (โยโธ) มีตาบในมือ. นามนาม ๒ บท มีวิภัตติต่างกัน
- นบุพบท	มีคำแปลว่า “ไม่มี, มี...หาไม่ได้” (นตฺถิ) • นตฺถิ ตสฺส ปุโตโตติ อปุตฺตโก (ปุริโส) ไม่มีบุตร
- สหบุพบท	มีคำแปลว่า “เป็นไปกับด้วย...” (สห ศัพท์) บทสมาสลบ ห คง ส ไว้. (แปลโดยอรรถ: พร้อมทั้ง..., พร้อมด้วย...) • สห ปุตฺเตน โย วตฺตตีติ สปุตฺโต (ชโน) เป็นไปกับด้วยบุตร
- ฉกฺฐีอุปมาบุพบท	มีบทวิเสสนะเป็นอุปมา ประกอบด้วย อิว ศัพท์ มีคำแปลว่า “มี...เพียงดัง...แห่ง...” • สุวณฺณสฺส วณฺโณ อิว วณฺโณ ยสฺส, โส สุวณฺณวณฺโณ (ภควา) มีวรรณะเพียงดังวรรณะแห่งทอง

ตัวอย่างสมาสแต่ละประเภท

กัมมธารยะ

- วิเสสนบุพพท	มหนโต ปุริโส	มหาปุริโส	บุรุษใหญ่
- วิเสสนุตตรบท	สตุโต วิเสโส	สตุตวิเสโส	สัตว์วิเศษ
- วิเสสโนภยบท	สีตถจ สมภูณจ	สีตสมภูณฺ (ฐาน)	(ที่) ทั้งเย็นทั้งเกลี้ยง
- วิเสสโนปมบท (อุปมาบุพพท)	กาโก อิว สุโร	กาทสุโร (นโร)	(คน) กล้าเพียงดั่งกา
	(อุปมานุตตรบท) นโร สีโ อิว	นรสีโ	นระเพียงดั่งสีหะ
- สัมภวานบุพพท	สตุโต อิติ สณญา	สตุตสณญา	ความสำคัญว่าเป็นสัตว์
- อวธารณบุพพท	พุทโธ เอว รตนํ	พุทธรตนํ	รัตนะคือพระพุทธรเจ้า
- นบุพพท	น มนุสโส	อมนุสโส (อโย สตุโต)	(สัตว์นี้) มิใช่มนุษย์

ทิกุ	(สมหาร)	ตโย โลกา	ติโลกํ	โลก ๓
	(อลสมหาร)	จตสโส ทิสา	จตุททิสา	ทิศ ๔ ท.

ตปุริสะ		สุขํ ปตุโต	สุขปตุโต (ปุริโส)	(บุรุษ) ถึงแล้วซึ่งสุข
	(มัจฉะโลป)	อสนน (นียตุโต) รโถ	อสนรโถ	รถเทียมแล้วด้วยม้า

ทวันทวะ	(สมหาร)	ปตุโต จ จีวรณจ	ปตุตจิวรี	บาตรและจีวร
	(อลสมหาร)	สาริปตุโต จ โมคคัลลาโน จ	สาริปตุตโมคคัลลانا	พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ท.
	(อลสมหาร)	สาริปตุโต จ โมคคัลลาโน จ	สาริปตุตา	พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ท. (บุพเพกเสส)

อภัยยิภาวะ	(อุปลักบุพพะกะ)	นครสส สมิปํ	อุปนครํ	ที่ใกล้แห่งเมือง
	(นิปาตบุพพะกะ)	นครสส อนโต	อนโตนครํ	ภายในแห่งเมือง

พหุพพิท	(ตุลยาธิกรณ)	กตํ ปุณญํ เยน, โส	กตปุณญโย (ปุริโส)	มีบุญอันทำแล้ว
	(ภินนาธิกรณ)	อลิ หตเถ ยสส, โส	อลิหตโธ (โยโธ)	มีดาบในมือ
	(อันตโลปสมาส)	ปณจสตานิ ปมาณานิ เยสํ, เต	ปณจस्ता (ภิกขุ)	มีร้อย ๕ เป็นประมาณ (=ปณจสตามานา)
- นบุพพท		นตถิ ตสส ปตุโตติ	อปตุตโก (ปุริโส)	ไม่มีบุตร
- สหบุพพท		สท ปตุเตน โย วตตตีติ	สปตุโต (ชโน)	เป็นไปกับด้วยบุตร
- ฉัญฐีอุปมาบุพพท		สุวรรณสส วณโณ อิว วณโณ ยสส, โส	สุวรรณวณโณ (ภควา)	มีวรรณะเพียงดั่งวรรณะแห่งทอง

สำเนียงวิเสสนะ ผู้..., ตัว..., มี..., อัน...

ผู้... ใช้กับบุคคล อุ. ภิกษุผู้ฉลาด   ตัว... ใช้กับสัตว์(ดิรัจฉาน) อุ. ช้างตัวประเสริฐ (หตตินาโค)

มี... ใช้ได้ทั่วไป   อัน... ใช้กับสิ่งที่ไม่ใช่บุคคล เช่น สิ่งของ, นามธรรม อุ. ปราสาทอันงาม, ธรรมอันเลิศ

การสังเกตเพื่อกำหนดประเภทของสมาส

- สังเกตจากคำแปลบทสมาส และ/หรือ คำแปลในรูปวิเคราะห์
- สังเกตจากศัพท์บาลีในบทสมาส และ/หรือ ศัพท์ในรูปวิเคราะห์